

ΝΟΜΙΚΗ ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Περὶ παραγραφῆς τῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου
κατὰ τὸν Ρωμαϊκὸν καὶ Βυζαντινὸν νόμον*

Τὸ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργεῖον τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Βασιλικῆς Πρωσικῆς πρεσβείας, ὑπέβαλεν εἰς τὴν ὑποσημειουμένην Νομικὴν Σχολὴν τὰ κατωτέρω νομικὰ ζητήματα, ἐκφράσαν συνάμα τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως τύχη ἐπὶ τούτων ἡτιολογημένης παρ' αὐτῆς γνωμοδοτήσεως.

Α'

«Αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαὶ (ἀπαιτήσεις) τοῦ δημοσίου κατὰ τρίτον ὑπόκεινται εἰς τὴν ἀποσβεστικὴν παραγραφὴν (*praescriptio extinctiva*) ἢ εἰσὶν ἀπαράγραπτοι δυνάμει τοῦ Δ'. Κεφαλαίου τῆς Νεαρᾶς Βασιλείου τοῦ Πορφυρογενήτου»;

Β'

«Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν αἱ ἐν λόγῳ ἀγωγαὶ ἤθελον ὑπόκεισθαι εἰς παραγραφὴν, πρέπει νὰ ἐφαρμόζηται ἐπ' αὐτῶν ἡ παραγραφὴ τῶν 30 ἐτῶν, ἢ ἡ τῶν 40 τεσσαράκοντα»;

Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν τὴν λύσιν ἀμφοτέρων τῶν ζητημάτων τούτων ἀπλῶς ἐκ τινος ἐρμηνείας τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος νόμου τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου, ἀλλ' ἀναγκαίως ἀπαιτεῖται πρὸς τούτῳ ν' ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς τριακονταετοῦς καὶ τεσσαρακονταετοῦς παραγραφῆς τῶν ἀγωγῶν, καὶ δὴ τῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου (*Fiscus*).

*. Ἀναδημοσιεύομεν γνωμοδότησιν, κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτῆς μετάφρασιν, τῆς ἐν Βερολίνῳ Νομικῆς Σχολῆς ἀφορώσης εἰς τὴν παραγραφὴν τῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου κατὰ τὸν Ρωμαϊκὸν καὶ Βυζαντινὸν νόμον. Ἡ ἐνδιαφέρουσα τὴν ἱστορίαν τοῦ δικαίου γνωμοδότησις αὕτη περιέχεται εἰς αὐτοτελὲς σπανιώτατον φυλλάδιον ἐκδοθὲν τὸ 1866 ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου. Τὸν Καθηγητὴν καὶ Ἀκαδημαϊκὸν κ. Γεώργιον Σ. Μαριδάκην, ὅστις εὐγενῶς παρεχώρησεν ἐκ τοῦ προσωπικοῦ του ἀρχείου πρὸς ἀναδημοσίευσιν τὸ φυλλάδιον τοῦτο, τὸν εὐχαριστοῦμεν καὶ αὐθις θερμῶς.

Ἡ ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ δικαίῳ ἀρχή, ὅτι ἡ παραγραφὴ τῶν δικαίων καὶ ἀγωγῶν τῆς πολιτείας (δημοσίου) ἐν μέρει πρέπει νὰ διαφέρῃ τῆς τῶν ἰδιωτῶν, εἶναι τοσοῦτον ἀρχαία ὥς αὐτὸς ὁ θεσμὸς τῆς παραγραφῆς. Ἡδὴ ἐκ τῆς παναρχαίας χρησικτησίας (usucapio) ἐξηροῦντο αἱ *res publicae*, ἡ δ' ἐξαίρεσις αὕτη μετὰ ταῦτα, ἐπεξετάθη ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπὶ τῆς *longi temporis praescriptio*, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τῶν πραγμάτων τοῦ Δημοσίου (Fiscus) καὶ τοῦ αὐτοκράτορος.

Πρβλ. *Unterholzner*, Περὶ παραγραφῆς Τόμ. 1, § 56-57.

Τοῦναντίον κατὰ τὴν πρώτην ἑκατονταετηρίδα τῆς Αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, τοῦτέστιν ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν δὲν ἐγένετο εἰσέτι λόγος περὶ τινος γενικῆς παραγραφῆς τῶν ἰδιωτικῶν ἀγωγῶν, εἰσῆχθη οὐχ ἥττον παραγραφὴ τις ἐξ εἴκοσιν ἐτῶν, ἐν μέρει δὲ ἐκ τεσσάρων καὶ πέντε ἐτῶν, δι' ἀπάσας τὰς καλουμένας *quaestiones fisci*, τοῦτέστι, διὰ τὰς ἀγωγὰς τοῦ δημοσίου, ὡς τοιούτου, τὰς πηγαζούσας ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτοῦ δικαίων καὶ ἀπαιτήσεων, καὶ δὴ ἐν τῷ κληρονομικῷ δικαίῳ διὰ τὰ *bona vacantia*, *ereptoria*, *caduca*, καθὼς καὶ διὰ πάσας τὰς ποινάς, δημεύσεις κτλ.

Πρβλ. *Savigny*, Σύστημα τοῦ σήμερον ἰσχύοντος Ρωμ. δικαίου, Βιβλ. 5, σ. 360.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς συνήθεις ἰδιωτικὰς ἀγωγὰς τοῦ δημοσίου τὰς πηγαζούσας ἐκ πασῶν τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων ἐκράτει ἡ αὕτη γενικὴ διάκρισις τῶν *actiones perpetuae* καὶ *temporales*, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν τῶν ἰδιωτῶν. Τοῦτο δὲ ἔμεινεν οὕτως μέχρι τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις καὶ ἐν

Νομ. 6. Κωδ. de jure fisci (10, 1)

ἐπαναλαμβάνει τὴν γενικὴν διάταξιν δι' ἀπάσας τὰς «*actiones fisci*».

«concremari praecipimus ob hoc solum, quod suis temporibus prolatae non sunt».

Ἀπὸ δὲ τοῦ Κωνσταντίνου ἄρχεται καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς τριακονταετοῦς καὶ τεσσαρακονταετοῦς παραγραφῆς, ἀλλ' οὐχ ἥττον καὶ ἐνταῦθα ἄνευ τινὸς διακρίσεως μεταξὺ τῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου καὶ τῶν τῶν ἰδιωτῶν. Περὶ τούτου ὀρίζει καὶ νόμος τις τοῦ Κωνσταντίνου, καθ' ὃν ἐπὶ τεσσαρακονταετοῦς κατοχῆς ὁ τίτλος τῆς κατοχῆς («*initium possessionis*») τοῦ λοιποῦ δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζηται.

Νομ. 2. Κωδ. de praescript. XXX anno. (7, 39).

Τοῦτο δὲ συνάγεται ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχαίας ἐννοίας τῆς «*Vetustas*», τοῦτέστιν τῆς ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων κατοχῆς, οὗ ἕνεκα ρητῶς ἀπερρίφθη καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς ἐπὶ προσωπικῶν ἀγωγῶν ὑπὸ Κωνσταντίου υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου.

Νομ. 2. Κ. Θεοδ. de long. temp. praescrip. (4, 13).

Δὲν ἐκφράζεται δὲ ρητῶς, ὅτι ἡ τεσσαρακονταετής αὕτη παραγραφὴ ἐφαρμό-

εται καὶ ἐπὶ πραγματικῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου, οὐχ ἥττον ὅμως πρέπει νὰ παρα-
 δεχθῶμεν τοῦτο, καθότι αὗται δὲν ἐξαιροῦνται, καὶ ἡ «*Vetustas*» κατὰ τὸ ἀρχαῖον
 δίκαιον ἐφηρμόζετο κυρίως ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς Πολιτείας (Δημοσίου), καὶ ἐξεπρο-
 σώπει νόμον καὶ προνόμιον.

Ὅρα *Savigny*, Σύστημα Βιβλ. 4, § 195-197.

Πρὸς τούτοις ἐν δυσὶ νόμοις τῶν αὐτοκρατόρων Ἀρχαδίου καὶ Ὀνωρίου τοῦ
 100 ἔτους, ἀπαντᾷται ἐξίσωσις ἀμφοτέρων τῶν ἀγωγῶν, εἰσὶ δὲ οὗτοι·

Νόμ. 2, 3. Κ. Θεοδ. de his qui conditionem (12, 19).

Οἱ τρεῖς νόμοι τοῦ τίτλου τούτου, οἵτινες εἰσὶν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καὶ ἔχουσι τὴν
 αὐτὴν *in* καὶ *subscriptio* ἀναφέρονται πρὸς τὰς σχέσεις τῶν τότε ἀστυκῶν σωματείων
collegia. Ἐν τῷ νόμῳ 1ῳ ὁρίζεται, ὅτι ὅταν τις *collegiatus* φύγῃ ἐκ τοῦ *collegium*,
 ἐν ᾧ ἀνήκει καὶ ἀποικήσῃ εἰς τινὰ ἀποικίαν, *colonia*, οὗτος δύναται νὰ διεκδικηθῇ
 ἐκ νέου κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν χωρὶς νὰ ὑπόκηται εἰς παραγραφὴν, ἀλλ' ἐκ τῶν τέκνων
 αὐτοῦ ἡδύναντο νὰ διεκδικηθῶσι μόνον τὰ γεννηθέντα κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαρά-
 κοντα ἔτη.

Τούναντίον ἐν τῷ 2ῳ νόμῳ ὁρίζεται τᾶνάπαλιν, ὅταν τις *colonus* φύγῃ καὶ
 περιέλθῃ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τινὸς σωματείου, *collegium*, τότε πρέπει νὰ κρατῇ καὶ
 ἐφαρμόζεται ἡ ἐκ τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα ἐτῶν παραγραφὴ σχετικῶς ἐὰν οὗτος
 διατελῇ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ ἢ εἰς διαφόρους ἐπαρχίας. Ἐπὶ τούτῳ ρητῶς ἀναφέρεται,
 ὅτι μετὰ παρέλευσιν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος

«neque res dominica neque actio privata continget» etc.

Ὡσαύτως ἐν Νόμ. 3ῳ ὁρίζεται, ὅτι ὅταν τις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐνασχῇ ἐπὶ τριάκοντα
 ἔτη ἀταράχως δημόσιόν τι ἀξίωμα, τότε οὗτος

«nihil calumniae super statu suo a privato neque a rei dominicae actoribus
 pertimescat».

Ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι διὰ τῶν ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ 2ου Νόμου ὀριζομένων

«Actiones publicas privatasque non eadem rationem concludimus, si
 quidem statui publico impensius providendum est»,

δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἡ ἀντίθεσις τῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου καὶ τῶν ἰδιωτῶν, ἀλλ'
 ἡ διαφορὰ τῶν ἀγωγῶν τῶν *collegia*, καὶ τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἐναντίων αὐτῶν, τοῦτο
 δὲ συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίθεσιν τῶν Νόμων 1ου καὶ 2ου. Ὅθεν πρέπει ὅλως ν'
 ἀποκρούηται ἡ γνώμη τοῦ

Heimbach (Ἐν ἀρχεῖῳ περὶ τῆς πράξεως τοῦ πολιτικοῦ δικαίου, Τόμ. 78,
 σελ. 38),

περὶ τοῦ χρόνου τῆς παραγραφῆς κατὰ τοῦ δημοσίου, ὅστις ἐξ ἐκείνων τῶν λέξεων
 θέλει ν' ἀρυσθῇ τὴν ἀπόδειξιν τούτου, δηλ. ὅτι ἤδη ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ ἐπὶ τῆς

διεκδικήσεως τῶν φυγάδων ἀποίκων «*Colones*» ἐγένετο διάκρισις μεταξὺ Δημοσίου καὶ ἰδιωτῶν. Οὐδὲν ἤττον τοῦτο εἶναι σπουδαῖον ὥς πρὸς τὸ νεώτερον δίκαιον, καθότι ἐὰν δὲν ἐγένετο οὐδεμία διάκρισις ἐν τῇ πρώτῃ γενέσει καὶ ἀρχῇ τῆς τριακονταετοῦς καὶ τεσσαρακονταετοῦς παραγραφῆς μεταξὺ τοῦ Δημοσίου καὶ τῶν ἰδιωτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων νόμων δὲν δύναται τις νὰ τεκμαίρηται τὴν τοιαύτην διάκρισιν, ἀλλὰ μόνον νὰ τὴν ἀποδέχεται, ἐὰν αὕτη ὀριστικῶς ἀποδεικνύηται. Τοῦτο κρατεῖ καὶ ὥς πρὸς τὸν νεώτερον νόμον, τὸν ἐκδοθέντα μόνον δέκα καὶ ἐννέα ἔτη μετὰ τοὺς ἀνωτέρω τρεῖς νόμους τοῦ Ὀνωρίου καὶ Ἀρχαδίου περὶ τῆς διεκδικήσεως τῶν *Colones*, ἥτοι ὥς πρὸς τὸν

Νόμ. 1. Κ. Θεοδ. de inquilinis et colonis (5, 10),

ἐνθα ἡ διεκδίκησις τῶν *Colones* ἐν γένει περιορίζεται εἰς τριάκοντα καὶ ἐπὶ γυναικῶν εἰς εἴκοσιν ἔτη, καὶ ὅταν οὗτοι περιέρχονται εἰς ξένην ἰδιωτικὴν κατοχὴν, ἢ εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ἐλευθερίας. Περὶ τῆς διακρίσεως δὲ τῶν *res dominica* καὶ *actio privata* δὲν γίνεται ποσῶς μνεία, ἀλλ' οὐχ ἤττον γίνεται πρόδηλον ἐκ τῶν ἀνωτέρω νόμων, ὅτι δὲν ὑφίσταται ὁ ἐλάχιστος λόγος τοῦ περιορίζειν τὸν νόμον μόνον διὰ τὰς ἀγωγὰς τῶν ἰδιωτῶν.

Πέντε δὲ ἔτη μετὰ τοῦτον τὸν νόμον, τὸ 424 ἔτος, ὁ Θεοδόσιος Β'. ἐξέδοτο τὸν γενικὸν περὶ τριακονταετοῦς παραγραφῆς νόμον, ἥτοι τὸν

Νόμ. 1. Κ. Θεοδ. de actionibus certo tempore finiendis (4, 14).

Νόμ. 3. Κ. Ἰουστ. de praescrip. XXX vel XL annorum (7, 39).

Ἐν αὐτῷ ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς:

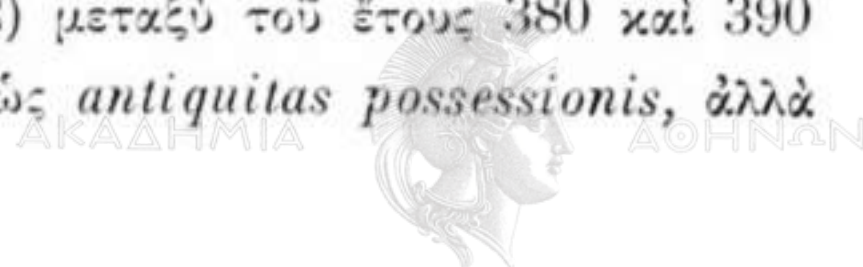
«Sicut in rem speciales, ita de universitate ac personales actiones ultra XXX annorum spatium minime protendantur».

Ἐν αὐτῷ τῷ νόμῳ περιέχονται δύο τινα· δηλαδή ὁ περιορισμὸς τῆς τεσσαρακονταετοῦς παραγραφῆς τῆς διεκδικήσεως εἰς τριάκοντα μόνον ἔτη, συνάμα δὲ ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς τῆς παραγραφῆς ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν περὶ κληρονομίας καὶ ἐπὶ ἀπασῶν τῶν προσωπικῶν. Ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐννοιαν τοῦ πρώτου δὲν διακρίνεται σαφῶς ἐὰν τὰ ὑπὸ Κωνσταντίνου ὀρισθέντα τεσσαράκοντα ἔτη ἡλκτώθησαν εἰς τριάκοντα διὰ γενικοῦ νόμου, ἢ διὰ τῆς πράξεως, ἢ ἐὰν αὐτὸς ὁ Θεοδόσιος διέταξε τὴν γενικὴν ταύτην ἐλάττωσιν, ἴσως μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων νόμων περὶ τῆς διεκδικήσεως τῶν *Colones*.

Πρβλ. *Cujacii*, observationes XVIII § 26.

Heimbach ἐν λεξικῷ τοῦ δικαίου Τόμ. 12ος σελ. 311-312.

Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Συμμάχου (V. 52) μεταξὺ τοῦ ἔτους 380 καὶ 390 ἀναφέρονται πρὸς τούτοις ἅπαξ τριάκοντα ἔτη ὡς *antiquitas possessionis*, ἀλλὰ

χωρίς τοῦτο νὰ διατυποῦται ὡς τις σταθερὸς θεσμὸς τοῦ δικαίου. Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, ἤτοι τὴν παραγραφὴν τῶν προσωπικῶν ἀγωγῶν, εἶναι σαφές, ὅτι ἡ εἰσαγωγή τῆς παραγραφῆς ὡς πρὸς αὐτὰς στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς διεκδικητικῆς παραγραφῆς. Τούτου δὲ δοθέντος, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἐπειδὴ ἐν τῇ διεκδικητικῇ παραγραφῇ δὲν ἐγένετο οὐδεμία διάκρισις μεταξὺ τῶν διεκδικήσεων τοῦ Δημοσίου καὶ τῶν ιδιωτῶν, ἔπεται, ὅτι δὲν πρέπει ἐπίσης ν' ἀποδεχθῶμεν διάκρισιν τινὰ καὶ ἐπὶ τῶν προσωπικῶν ἀγωγῶν, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον εἰδικὰ νέα περιστατικὰ καὶ λόγοι δὲν ἤθελον στηρίξει μίαν τοιαύτην διάκρισιν.

Τοιοῦτον δὲ λόγον ἀνευρίσκομεν, ὡς καὶ ὁ

Heimbach ἐν ἀρχεῖῳ πολιτ. δικαίου Τόμ. 48, σελ. 27-28, ἐν τῇ § 2α τοῦ ἀνωτέρω νόμου ἐνθα ἀναφέρεται, ὅτι

«non sexus fragilitate, non absentia, non militia contra hanc legem defendenda, sed pupillari aetate dumtaxat»,

καθότι ἐνταῦθα ἐκ τῆς μὴ μνείας τοῦ Δημοσίου μεταξὺ τῶν ἀναφερομένων ἐξαιρέσεων, συνάγεται, ὅτι ὁ Θεοδόσιος, ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ νόμου εἶχε λάβει ὑπ' ὄψιν τοὺς ιδιώτας. Ἀλλ' ὅταν τις ἀναλογισθῇ, ὅτι μέχρι ἐκείνου τοῦ νόμου ἐπὶ τῶν προσωπικῶν ἀγωγῶν, ἐφ' ὅσον αὐταὶ ὑπέκειντο εἰς παραγραφὴν, δὲν ἐγένετο ποσῶς λόγος περὶ τινος προνομίου τοῦ Δημοσίου, οὐχ ἤττον ὅμως γυναῖκες, ἀνήλικες, ἀπόντες καὶ στρατιῶται ἠδύναντο νὰ ἐπιτυγχάνωσιν ἀποκατάστασιν κατὰ τῆς παραγραφῆς,

Πρβλ. *Savigny*, Σύστημα Ρ. Δ. Βιβλ. 3, σελ. 422,

ἐκ τούτου εὐκόλως ἐξηγεῖται, ὅτι μόνον ἐκεῖναι αἱ εἰδικαὶ ἐξαιρέσεις ἀναφέρονται, καὶ ὅτι ἡ μὴ μνεία τοῦ Δημοσίου δὲν βοηθεῖ ποσῶς πρὸς τὸ ἀνωτέρω συμπέρασμα, τοῦναντίον, ἐπειδὴ τὸ Δημόσιον δὲν συνεξηρέθη μετὰ τῆς *pupillaris aetas*, πολλῶ μᾶλλον δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ πόρισμα, ὅτι τοῦτο δὲν ὑπάγεται ποσῶς εἰς τὰς ἐξαιρέσεις. Κατὰ τούτου δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιτάξωμεν, ὅτι ἐπὶ τῆς *praescriptio longi temporis* τὰ πράγματα τοῦ Δημοσίου εἰσὶν ἐξηρημένα, καθότι συμφέρον ἤθελεν εἶσθαι καὶ ἐπάναγκες μάλιστα ν' ἀναφέρηται ἰδίως τὸ ἐπιδεκτικὸν παραγραφῆς τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου. Διότι ἡ *praescriptio longi temporis*, καθ' ἣν ἐποχὴν ἴσχυσεν ὁ νόμος οὗτος, εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ χρόνου τελειοποιηθῇ εἰς τινὰ κτητικὴν παραγραφὴν τῆς κυριότητος κατ' ἀναλογίαν τῆς χρησικτησίας (*usucapio*), οὕτως ὥστε δὲν παρίστατο ἐνταῦθα οὐδεμία ἐν γένει αἰτία πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν κατάργησιν καὶ τῶν ἐκεῖσε χωρουσῶν ἐξαιρέσεων.

Τὸ σύνολον τῆς ἐννοίας ταύτης τοῦ Θεοδοσιανοῦ νόμου ἐπικυρώνει ὁ μεταγενέστερος ἐκδοθεὶς νόμος περὶ τῆς 30ετοῦς παραγραφῆς, καὶ δὴ ἡ Νεαρά ἦν ἐξέδωκεν αὐτὸς ὁ Θεοδόσιος μετὰ τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ'.

Νεαρά Βαλεντ. Γ', τίτλ. 26, διάταξ. α'.

Ἐνεφύησαν τοῦτέστιν ἐν τῇ πράξει ἀμφιβολίαι, ἐάν, διὰ τοῦ νέου γενικοῦ νόμου, κατηργήθησαν αἱ προηγούμεναι εἰδικαὶ διατάξεις περὶ τῆς παραγραφῆς τῆς διεκδικήσεως τῶν *Colones*, καθότι τινὲς ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς ἀναγκαῖον,

«ut quae specialiter jussa sunt, specialiter abrogentur».

Οἱ αὐτοκράτορες θεωροῦσι τοῦτο ὡς τινὰ *prava interpretatio* (στρεβλὴν ἐρμηνείαν), καθότι οὗτοι ἐπιβεβαιοῦσιν ὅτι

«generalitatis designatio universa consumat»,

καὶ ὅτι ἡ λέξις «*omnia*» οἴκοθεν περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ ἅπαντα τὰ εἰδικὰ περιστατικά. Συνωδὰ τούτοις ἐπικυροῦσιν οἱ αὐτοκράτορες οὗτοι ὅτι ἡ διεκδικήσις τῶν *Colones* ἀείποτε παραγράφεται μετὰ παρέλευσιν τριάκοντα ἐτῶν, γνωματεύουσι δὲ συνάμα, ὅτι τοῦτο ἰσχύει δι' ἅπαντας τοὺς ἀποίκους (*colones*),

«*designati juris, it est perpetui, patrimonialis, emphyteuticarii, rei publicae*», ἐνθα αὖθις ἔγκειται ἡ ἐξίσωσις τῶν αὐτοκρατορικῶν, δημοσίων καὶ λοιπῶν ἀποίκων, «*colones*». Περὶ δὲ τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ κράτους τῆς παραγραφῆς ταύτης καὶ ἐπὶ τοῦ *Colonus* τοῦ λαβόντος ἐκκλησιαστικὰ ἐπαγγέλματα, ὁρίζει Νεαρά τις τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεντινιανοῦ τοῦ 452 ἔτους.

Νεαρά Βαλεντ. Γ', τίτλ. 34, διάταξ. α' § 6.

Τέλος ὁ κύριος νόμος ἐφ' οὗ ἕκαστος πρέπει νὰ στηρίζῃ τὴν τεσσαρακονταετῇ παραγραφὴν τῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου, εἶναι ὁ ἐπόμενος νόμος τοῦ Ἀναστασίου τοῦ 491 ἔτους, ἥτοι ὁ

Νόμ. 4. K. de praescrip. XXX ann. (7, 39).

Ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ ἐπικυροῦνται πρῶτον ἐκ νέου ἅπασαι αἱ μέχρι τοῦδε εἰσαχθεῖσαι παραγραφαί, καὶ δεύτερον παρατίθεται ἡ νέα διάταξις:

«*si qua actio, quae cum non esset expressim saepe dictis temporalibus praescriptionibus concepta, quorundam vel fortuita vel excogitata interpretatione dictarum exceptionum laqueos evadere posse videatur, — XL curriculis annorum sopiatur*».

Συνεπεία τούτου προστίθεται καὶ τὸ χωρίον

«*nullumque jus privatum vel publicum in quacumque causa in quacumque persona, quod XL annorum extinctum est silentio moveatur*».

Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν λέξεων ὁ *Heimbach* ε. α. τ. σελ. 28, 30 θέλει ν' ἀρυσθῇ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς τεσσαρακονταετοῦς παραγραφῆς διὰ τὰς ἀγωγὰς τοῦ Δημοσίου, διότι λέγει, ὅτι ὁ νόμος Θεοδοσίου Β' τοῦ 424 ἔτους, κατὰ τὴν ρητὴν ἔκφρασιν τῆς Νεαρᾶς τοῦ 449 ἔτους, περιέλαβεν ἅπασας τὰς προσωπικὰς ἀγωγὰς καὶ ἐκήρυξεν αὐτὰς ὑποκειμένας εἰς παραγραφὴν, ἐν γένει δὲ τότε ἠδύνατο νὰ ἐγερθῇ ἀμφιβολία ὡς πρὸς

τάς ἀγωγὰς τοῦ Δημοσίου· καὶ ὅτι μόνον ὡς πρὸς αὐτάς εἰσῆχθη ἴσως κατόπιν ἡ τεσσαρακονταετῆς παραγραφὴ, τοῦτο ἐμφαίνουσι καὶ αἱ λέξεις «publicum jus» τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος χωρίου. Ἐὰν δὲ δὲν ἀποδεχθῶμεν τοῦτο, τότε τὸ σύνολον τοῦ νόμου ἐν γένει δὲν περιέχει οὐδὲν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καθ' ὅτι αἱ λοιπαὶ περιπτώσεις τῆς τεσσαρακονταετοῦς παραγραφῆς αἱ ἀπαντῶμεναι ἐν τῷ νεωτέρῳ δικαίῳ, τοῦτέστιν εἰς τὴν *actio hypothecaria* ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἐκκρεμοδικίας (*Litispdependenz*), εἰσῆχθησαν ἅπασαι τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐρμηνείας ταύτης τοῦ Νόμ. 4ου ἀποφαίνεται ὅλως κατηγορηματικῶς τὸ περιστατικόν, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου ἦτο νὰ εἰσαγάγῃ παραγραφὴν τινὰ διὰ τὰς ἀγωγὰς τοῦ δημοσίου, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ἔννοια καὶ ἡ μορφή τοῦ νόμου παρίσταται ὅλως διεστραμμένη καὶ ἀδύνατος, διότι τότε ἅπας ὁ σκοπὸς τοῦ οὐδαμῶς βραχυλόγου τούτου νόμου ἤθελε παρίσταται ὅλως κεκαλυμμένος ὑπὸ τὰς λέξεις

«nullumque jus privatum vel publicum».

Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ βεβαίως δὲν ἤθελε παραλείψει τὸν τοσοῦτον ὅλως ἀνεξάρτητον καὶ νέον περιορισμὸν τῶν δημοσίων καὶ αὐτοκρατορικῶν δικαιωμάτων, περιβάλλων κατὰ τὸ ἐφικτὸν μετὰ τῆς ἄλλως τε συνήθους πομπῆς καὶ περιαιτολογίας.

Ἀνεξαρτήτως δὲ τούτου εἶναι ψευδὴς καὶ ὅλως ἀνυπόστατος ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι δυνατὸν ἐν γένει νὰ ὑπάρχωσι δισταγμοὶ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς τριακονταετοῦς παραγραφῆς μόνον ὡς πρὸς τὰς ἀγωγὰς τοῦ Δημοσίου. Καίτοι δὲ αἱ ἀναφεῖσαι ἀμφιβολίαι κατὰ τὰ καθέκαστα δὲν εἶναι γνωσταί, οὐχ ἤττον ὅμως τὸ γράμμα τοῦ νόμου ἀρκούντως ἐμφαίνει, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ἀπλοῦ πολιτικοῦ ζητήματος, ἐὰν τὸ Δημόσιον πρέπει νὰ ἐπιτρέπῃ παραγραφὴν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ ὅλως ἰδιαιτέρων νομικῶν λεπτολογιῶν, αἵτινες εἶχον ἰσχῦσαι κατὰ τοῦ παραγραπτοῦ εἰδικῶν τινῶν ἀγωγῶν· οὕτως ἐν ἀρχῇ τῆς 1ης § αἱ λέξεις:

«quidquid praeteritarum praescriptionum vel verbis vel sensibus minus continetur implentes»,

καὶ πρὸς τούτοις ἡ παράδοξος φράσις

«si qua actio-vel fortuita vel excogitata interpretatione exceptionum laqueos evadere posse videatur».

Ἀλλ' αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἀπέβλεψε μόνον εἰς τὰς ἀγωγὰς τοῦ Δημοσίου, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύουσι σαφῶς αἱ λέξεις

«nullum jus privatum vel publicum in quacumque causa in quacumque persona».

Αἱ λέξεις δὲ αὗται δὲν ἤθελον ἔχει οὐδεμίαν ἔννοιαν ἐὰν ἀνεφέροντο μόνον εἰς τὰς

ἀγωγὰς τοῦ Δημοσίου. Ὁ δὲ νόμος δὲν ἀναφέρει ποῖαι ἀγωγαὶ ἰδίως ἔπρεπε νὰ ἐξαίρωνται ἐκ τῆς τριακονταετοῦς παραγραφῆς διὰ τῆς *fortuita vel excogitata interpretatio*, ἀλλ' οὐχ ἤττον τινὲς ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγωγῶν τεκμαίρονται σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος. Καὶ πρῶτον ἀγωγαί τινες περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ προσώπου «*status*» ἰδίως περὶ τοῦ ἐὰν ἀνήκη εἰς *curia* καὶ *collegia*. Ὡς πρὸς τὰς τελευταίας ἐν ἔτει 400 καθιερώθη ὑπὸ τοῦ Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου τὸ ἀπαράγραπτον, ὁ νόμος δὲ οὗτος συμπεριελήφθη ἐν τῷ Θεοδοσιανῷ κώδικι. Πρὸς τοῦτο ἠδύναντο ἢ μᾶλλον ἔπρεπε νὰ ἐγερθῶσιν ἀμφιβολίαι περὶ τοῦ παραγραπτοῦ τῶν προδικαστικῶν ἀγωγῶν «*actiones praejudiciales*» περὶ τῆς προσωπικῆς καταστάσεως «*status*». Πρόδηλον ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ νόμος Ἀναστασίου ἰδίως καὶ αὐτὰς τὰς ἀγωγὰς εἶχε συνάμα ὑπ' ὅψιν ὡς συνάγεται ἐκ τῶν κατωτέρω λέξεων:

«*Quicumque super quolibet jure, quod possedit, superque sua condicione, qua potitus est, sit praesentis legis plenissima munitione securus*»
διὰ τῶν λέξεων «*super sua condicione*» ἐννοοῦνται μόνον προσωπικαὶ σχέσεις περὶ τοῦ *status*. Τοῦτο δὲ ἐπισφραγίζεται καὶ δι' ἐνὸς νεωτέρου νόμου τοῦ ἰδίου Ἀναστασίου, ἥτοι διὰ τοῦ

Νόμ. 5. K. de praescrip. XXX annorum,
ἐνθα ὁ Ἀναστάσιος ἀπαγορεύει τὴν ἐφαρμογὴν τῆς τεσσαρακονταετοῦς παραγραφῆς ἐπὶ τῆς «*curialis condicio*», ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὸν προγενέστερον νόμον αὐτοῦ λέγει «*sacra etenim nostrae pietatis lex de allis loquitur condicionibus*».

Μᾶλλον ἀμφίβολον ἠδύνατο νὰ ᾖ τὸ ζήτημα, ὡς πρὸς τὰς ἀγωγὰς περὶ κυριότητος, ἐὰν αὐτὸς ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἤθελε παραδώσει ἡμῖν ὀλόκληρον κατάλογον ἀγωγῶν, τὰς ὁποίας θέλουσι ν' ἀποκλείσωσιν ἀπὸ τῆς τριακονταετοῦς παραγραφῆς. Τοῦτο συμβαίνει ἐν

Νόμ. 1. K. de annali exceptione (7, 40).
Ἐνθα ὁ Ἰουστινιανὸς πρῶτον ἐν § 1ῳ ἐπαναλαμβάνει τὴν διάταξιν περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς παραγραφῆς τῶν ἀγωγῶν εἰς τριάκοντα ἔτη:

«*jubemus omnes personales actiones, quas verbosa quorundam interpretatio extra metas XXX annorum jactare conabatur, XXX annorum spatiis concludi, sola hypothecaria actione XL annorum utente curriculis*»,
συνάμα δὲ προσθέτει ὅτι

«*Nemo itaque audeat, neque actionis familiae erciscundae, neque communi dividundo, neque finium regundorum, neque pro socio, neque furti, neque vi bonorum raptorum, neque alterius cujuscumque personalis actionis vitam longiorem esse XXX annis, interpretari*».

Ἐν πρώτοις μνημονεύεται ἐνταῦθα ἡ «mala quorundam interpretatio» καὶ ἡ «fortuita» vel excogitata interpretatio τοῦ 4ου Νόμου, καὶ ἡ «prava quorundam interpretatio» τῆς Νεαρχῆς 26ης τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ', αἵτινες ὡσάύτως ἀναφέρονται εἰς ἐξαιρέσεις ἀπὸ τῆς τριακονταετοῦς παραγραφῆς. Προσέτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν ἀρχῇ τῆς § λέγει, ὅτι θέλει μόνον

«ea, quae aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus et compendiosis sanctionibus renovare».

Ἐκ τούτου δὲ γίνεται πρόδηλον ὅτι αἱ μνημονευθεῖσαι ἀγωγαὶ δὲν ἐξηρέθησαν αὐθαιρέτως, ἀλλ' ἐξηρέθησαν τοιαῦται, καθ' ἃς ἤδη πρότερον ἠθέλησαν νὰ καθιερώσωσιν ἐξαιρέσεις τῆς τριακονταετοῦς παραγραφῆς, δι' ἃς ὁ Ἀναστάσιος βραδύτερον ὥρισε συνήθως τεσσαράκοντα ἔτη ὡς ἀνώτατον ὅρον, καὶ κατὰ τὰς ὁποίας ὅμως ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν γένει κατήργησε πᾶσαν ἐξαίρεσιν. Ὡς δὲ πρὸς τοὺς λόγους τοὺς δυναμένους νὰ δικαιολογήσωσι τὰς ἐξαιρέσεις, οὗτοι δύνανται νὰ ἐννοηθῶσιν ἐπὶ τῶν περὶ διανομῆς ἀγωγῶν, ἐπὶ δὲ τῆς *actio furti* ὁ Ἰουστινιανὸς ἀναφέρει αὐτούς, καθότι λέγει ὅτι ἡ παραγραφὴ πάσης ἀγωγῆς πρέπει νὰ τρέχῃ:

«ex quo-semel nata est, et non iteratis fabulis saepe recreata, quemadmodum in furti actione dicebatur».

Παραλείπομεν δὲ τὸ ζήτημα ἐὰν ὁ Ἀναστάσιος, ὡς πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὀρισθέντα τεσσαράκοντα ἔτη, ἀπέβλεψε καὶ εἰς τὴν περὶ ὑποθήκης ἀγωγὴν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ὀφειλέτου, καθότι ὁ Ἰουστινιανὸς ἰδίως ἀναφέρει ἐν

Νόμ. 7. pr. K. de praescrip. XXX ann. (7, 39)

«Notissimi juris sit actionem hypothecariam — in ipsos debitores — nullis expirare lustrorum cursibus».

Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, εἶναι οὐχ ἥττον ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι οὐ μόνον ὁ νόμος τοῦ Ἀναστασίου δὲν ἀπέβλεψε πρὸς τὴν ἀντίθεσιν τῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου καὶ τῶν ἰδιωτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες νόμοι τῶν προγενεστέρων αὐτοκρατόρων. Ὅθεν ὡς πρὸς τὰς ἀγωγὰς τοῦ δημοσίου ἰσχύουσιν ὅλως οἱ αὐτοὶ κανόνες περὶ παραγραφῆς καθὼς καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀγωγὰς τῶν ἰδιωτῶν, καὶ τοῦτο καθόσον δὲν ὑφίστανται ἰδιαίτεραι ἐξαιρέσεις. Τοιαῦται δὲ ἐξαιρέσεις εἶναι μόνον δύο ἀνεξαρτήτως τῶν βραχυτέρων παραγραφῶν τῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου ἐν τῇ στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ αὐτοῦ, ἀμφότεραι δὲ ἐξαιρέσεις αὗται πηγάζουσιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀναστασίου. Ἡ πρώτη ἐξαίρεσις ἡ ἀφορῶσα τὸ ὅλως ἀπαράγραπτον τῶν δημοσίων φόρων καὶ δασμῶν δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα.

Νόμ. 6. K. de praescrip. XXX ann. (7, 39).

Νόμ. 1. K. ut nemini liceat (10, 27).

Ἡ δευτέρα ὁμῶς ἐξαίρεσις, ἡ ἀφορῶσα τὴν τεσσαρακονταετῇ παραγραφὴν τῆς διεκδικήσεως τῶν κτημάτων τοῦ Δημοσίου, εἶναι ἰδίως οὐσιώδης.

Νόμ. 14. K. de fundis patrimon. (11, 61).

Ὁ 14ος οὗτος νόμος φέρει τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν «*inscription*» οἷαν καὶ ὁ Νόμος 4, εἰς δὲ τὴν ὑπογραφὴν «*subscription*» τὸν αὐτὸν ὕπατον (Consul), ὥστε πρέπει νὰ ᾗ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 491. Ὡς χρονολογία δὲ εἰς τὸν νόμον ἀναφέρεται ἡ ἡμέρα τῆς «*Dat. III Kal. August.*».

Τὴν αὐτὴν χρονολογίαν φέρει καὶ ὁ

Νόμ. 1. K. ut nemini liceat (10, 27),

ἐνῶ ὡς πρὸς τὸν νόμον 4 τὰ χειρόγραφα σημειοῦσι τὴν

«*Dat. IV Kal.*»

ἄνευ μνείας μηνὸς τινός. Ἐκ τούτου δὲ εἰκάζεται, ὅτι ἀμφότεροι οὗτοι οἱ νόμοι εἰσὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας, τοῦτέστιν, ὅτι κυρίως ἀπετέλουν ἓνα νόμον, καὶ τοι τοῦτο δὲν ἀποδεικνύεται, εἶναι ὁμῶς ἀδιάφορον ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν, καθότι ἡ ἐσωτερικὴ ἀλληλουχία εἶναι σαφεστάτη. Ὁ νόμος δὲ λέγει:

«*Jubemus, omnes, qui-fundos patrimoniales vel templorum, aut agono-thetici, seu relevatorum jugorum vel cujuscumque juris per XL annos possederunt-nullam penitus super dominio-a publico actionem formidare*».

Πρὸς ἐξήγησιν τῶν λέξεων τούτων δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν, ὅτι τὰ μνημονευθέντα κτήματα προϋποθέτουσι διαφόρους κυρίους, ἀλλὰ διάφορα εἶδη αὐτοκρατορικῶν κτημάτων. Τὰ δὲ *Fundi templorum* δὲν εἶναι ὡς φρονεῖ ὁ

Savigny ἐν Συστημ. Βιβλ. 5, σελ. 360-361

τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὡς ἤδη ὥρισεν ὁ

Gothofredus ad Cod. Theod. parat. ad 10, 3 no. VII.

Πρβλ. *Heimbach* ἐν Ἀρχ. ε. α. τ. σελ. 32-36,

εἰσὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Βαλεντινιανοῦ Α', συμπεριληφθέντα ὡς *patrimonium principis* ὡς κτῆμα τοῦ ἡγεμόνος, ἀρχαῖα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, μετατραπέντα δὲ εἰς *res privata* Caesaris. Τὰ δὲ *fundi agonothetici juris* δὲν εἶνε ὡς ὁ *Heimbach* ἐν α. τ. ἐκλαμβάνει κτήματα τῶν ἱδρυμάτων χάριν ἀγώνων, ἀλλ' ὡς ἀπέδειξε καὶ ὁ

Gothofredus α. τ. ad Nov. 3. Martiani not. i.

πρώην κτήματα πόλεων πρὸς δημοσίους ἀγῶνας, συμπεριληφθέντα ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Β' ὡς *patrimonium principis*· τὰ δὲ *fundi relevatorum jugorum* εἶναι ὡσαύτως *fundi patrimoniales*, ἅτινα οἱ αὐτοκράτορες εἶχον ἐκμισθώσει μετὰ τῆς ἀπαλλαγῆς καὶ μειώσεως τῶν φόρων.

Gothofredus ε. α. τ. parat. ad 10, 20 no. 2.

Ὅθεν ἅπας ὁ νόμοςπραγματεύεται μόνον περὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν κτημάτων, καὶ

περὶ τοῦ *patrimonium*, ὡσάυτως καὶ περὶ τῶν *res privata*, ἤτοι ἐν γένει περὶ τῶν δημοσίων κτημάτων κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀλλ' οὐχὶ ὡς φρονεῖ ὁ *Savigny* ἐν ε. α. τ. σελ. 361,

μόνον περὶ ἑνὸς ἰδιαιτέρου εἶδους δημοσίων κτημάτων, ἀλλ' ὡς αὐταὶ αἱ λέξεις «*cujuscumque juris*» ἀποδεικνύουσιν, περὶ πάντων ἐν γένει τῶν εἰδῶν τούτων.

Πρὸς πλείονα διασάφησιν τοῦτου χρησιμεύουσι καὶ δύο νόμοι τοῦ Βαλεντινιανοῦ Β' καὶ Ἀρκαδίου, ἐκδοθέντες ἐν ἔτει 387 καὶ 396, ἤτοι οἱ

Νόμ. 2, 3. K. *ne rei dominicae* (7, 38),

ἐνθα ἀναφέρεται, ὅτι ἐφ' ὅλων τῶν

«*terrae, quae a colonis, sive emphyteuticariis, dominici juris vel rei privatae vel juris templorum — alienatae sunt. —*»

δὲν πρέπει νὰ κρατῇ οὐδεμία *praescriptio longi temporis*, τοῦτο δὲ ἰσχύει ὡσάυτως καὶ ἐπὶ τῶν

«*loci ad sacrum dominium pertinentia*»,

ὅταν ταῦτα ὁπωσδήποτε κατέχωνται. Καθότι εἰσὶ τὰ αὐτὰ κτήματα, οἷα καὶ τὰ ἐν τῷ Ν. 4 τοῦ Ἀναστασίου μνημονεύονται· ὥστε ἡ ἀλληλουχία εἶναι σαφῶς ἡ ἐξῆς.

Ἡ τοῦ Κωνσταντίνου τεσσαρακονταετῆς παραγραφὴ τῶν ἀγωγῶν ἔπρεπε ἀναγκαιῶς νὰ ἐπεκτείνηται καὶ ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τῆς διεκδικήσεως τῶν κτημάτων τούτων, καὶ ἐπομένως, κατὰ τὴν γενικὴν ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου ἐλάττωσιν αὐτῆς εἰς τριάκοντα μόνον ἔτη, ἔπρεπε νὰ ἐγείρηται ἡ ἀμφιβολία ἐὰν ἡ ἐλάττωσις αὕτη πρέπει καὶ ἐνταῦθα νὰ ἐφαρμόζεται. Ἀλλὰ τὴν ἀμφιβολίαν ταύτην διέλυσε ὁ Ἀναστάσιος διὰ τῆς κυρώσεως τῆς τεσσαρακονταετοῦς παραγραφῆς ἐπὶ τῶν κτημάτων τούτων.

Ἀλλὰ ποσῶς δὲν ἐπιτρέπεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ νόμου νὰ συμπεράνωμεν τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν προσωπικῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου. Καθότι ἡ τοῦ Κωνσταντίνου τεσσαρακονταετῆς παραγραφὴ τῶν ἀγωγῶν, καθὰ ἀνωτέρω ἀπεδείχθη, ρητῶς ἀπεκλείσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου ὡς πρὸς τὴν *actionis in personam*, ὥστε ἐνταῦθα λείπει πᾶν στήριγμα τοῦ ν' ἀποδεχθῶμεν, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς παραγραφῆς τοῦ Θεοδοσίου, ἰδιαιτέραν τινα ἐκ τεσσαράκοντα ἐτῶν παραγραφὴν διὰ τὰς ἀγωγὰς τοῦ Δημοσίου.

Ἐπίσης δὲν ὑφίσταται λόγος, ὡς ὁ

Heimbach ἐν ε. α. τ. σελ. 42

θέλει περὶ ἐφαρμογῆς τῆς 40ετοῦς παραγραφῆς, τῆς ὑπὸ τοῦ Ν. 14 μνημονευομένης, καὶ ἐπὶ τῆς διεκδικήσεως τῶν *κινήτων*. Διὰ τὴν ἐναντίαν γνώμην συνηγορεῖ, ἔτι μᾶλλον τὸ περιστατικὸν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς τὰ τεσσαράκοντα ἔτη, τὰ κατὰ τὸν Ν. 2. K. Θεοδ. 12, 19 ἐπιτρέπόμενα ἐπὶ τῆς διεκδικήσεως τῶν *colones* εἰς ἄλλας ἐπαρχίας, ταῦτα κατὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ χωρίου

N. 6. K. *de fundis rei privatae* (11, 65)

ἀπήλειψεν, καὶ ἐν γένει διετήρησεν ἐν ἰσχύϊ μόνον τὴν τριακονταετῇ παραγραφῇ.

Οἱ νόμοι οὗτοι ἀπέκλεισαν τοῦ λοιποῦ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραγραφῆς τῶν ἀγωγῶν τῶν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου πηγάζουσῶν. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ὡς πρὸς τοῦτο δὲν μετέβαλε κατ' ἐλάχιστον, ἀλλ' εἰς τὰς συλλογὰς του συμπεριέλαβε μόνον τὰ μέχρι τοῦδε ἀποτελέσματα, ἥτοι τὰ ἐξῆς:

I. Ἐκ τῶν ἀγωγῶν τῶν πηγάζουσῶν ἐξ ἰδιαιτέρων δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου, τῶν καλουμένων ἀγωγῶν ἐκ τοῦ δημοσίου Δικαίου κατὰ τὴν συγκεκριμένην ἔννοιαν, δὲν παραγράφονται:

α) Αἱ ἀγωγαὶ περὶ φόρων καὶ λοιπῶν δημοσίων δασμῶν.

β) Τοῦναντίον αἱ λοιπαὶ ἀγωγαὶ κατὰ κανόνα παραγράφονται εἰς εἴκοσιν ἔτη, τινὲς δὲ εἰς 4 ἢ 5 ἔτη.

II. Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἀγωγὰς τὰς πηγάζουσας ἐκ τῶν συνήθων ἰδιωτικῶν δικαίων τοῦ Δημοσίου κρατοῦσιν οἱ αὐτοὶ περὶ παραγραφῆς κανόνες οἱοι ἰσχύουσι καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωγῶν τῶν ἰδιωτῶν, ἐξαιρουμένης μόνον τῆς διεκδικήσεως τῶν κτημάτων τοῦ Δημοσίου, ἥτις παραγράφεται μετὰ παρέλευσιν τεσσαράκοντα ἐτῶν.

Τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον, φαίνεται, ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἐννοήθη καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Βυζαντινῶν νομοδιδασκάλων. Οὐδὲν ἐκ τῶν σχολίων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἐπὶ τῶν σχετικῶν χωρίων τῶν Βασιλικῶν δὲν περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς, ἢ μία καὶ μόνη περὶ τούτου μαρτυρία, δυνάμενη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἔκφρασις τῆς γενικῆς, ἢ τοῦλάχιστον τῆς τότε ἐπικρατούσης γνώμης, ἥτοι χωρίον τι ἐν

Ρ ο π α ί, ἐκδοθ. ὑπὸ Ζαχαρίου 1836.

Ἐνθα ἐν τῷ κεφαλαίῳ «περὶ Χρόνων τριάκοντα» ἐν § 18 ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς:

«Αἱ τῷ φίσκῳ διαφέρουσαι ἀγωγαὶ ἀναιρείσθωσαν τῇ τῷ χρόνῳ παραγραφῇ. Τὴν τριακονταετίαν ἐνταῦθα φησιν ὅσαι γὰρ παρὰ τοῦ φίσκου κινοῦνται ἀγωγαὶ κατὰ τινων, δυνάμεναι ὑπερβαίνειν τὴν εἰκοσαετίαν, τῇ τριακονταετίᾳ σβέννυνται. Σημείωσαι, ὅτι περὶ ἀγωγῶν κινουμένων παρὰ τοῦ φίσκου εἰς ἐκδίκησιν πραγμάτων, ὧν οὐδέποτε ἐδέσποσε διαλέγεται ἡ διάταξις, οὐ μέντοι περὶ ὧν πραγμάτων κατέσχε καὶ ἀπώλεσεν. Ἐκεῖ γὰρ τὴν τεσσαρακονταετίαν ἔχει».

Ἡ γενομένη ἐνταῦθα διάκρισις, μεταξὺ τῶν πραγμάτων ἃτινα οὐδέποτε ἀνῆκον εἰς τὸ Δημόσιον, καὶ τῶν πραγμάτων ἃτινα αὐτὸ ἤδη εἶχε καὶ ἀπώλεσεν, κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν ἐννοεῖ ἄλλο τι ἢ τὴν ὑφισταμένην διάκρισιν μεταξὺ τῶν προσωπικῶν καὶ πραγματικῶν ἀγωγῶν. Συνάμα δὲ ἡ τεσσαρακονταετῆς παραγραφὴ τῶν πραγματικῶν ἀγωγῶν ἰδίως ἀναφέρεται ἐν τῷ Ν. 14. Κ. 11, 61, καθόσον τὸ χωρίον τοῦτο καὶ τὸ σχετικὸν τῶν Βασιλικῶν 56, 3, 14 συμπαρατίθενται καὶ εἰς τὰ νεώτερα χειρόγραφα.

Τὸ μόνον δὲ ἰδιάζον εἶναι ὅτι ἐπὶ τῆς διεκδικήσεως δὲν γίνεται οὐδεμίᾳ διάκρισις μεταξὺ κινητῶν καὶ ἀκινήτων. Ἴσως δὲ τοῦτο στηρίζεται εἰς τὴν σύντομόν φύσιν

τῆς γραφῆς, ἡ ἰδίως τοῦτο ἔχει καὶ τινὰ ἄλλον βαθύτερον λόγον. Ἐν § 13ῃ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου συμπαρατίθεται καὶ ὁ Ν. 6. Κ. 11, 65 περὶ τῆς τριακονταετοῦς παραγραφῆς τῆς διεκδικήσεως τῶν ἀποίκων «*colones*», ἀλλ' ἄνευ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ περιεχομένης ρητῆς μνημονεύσεως τῶν «*res dominicae*», τοῦναντίον μετὰ τῆς γενομένης μεταγενεστέρως παρατηρήσεως, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο δὲν συμπεριελήφθη εἰς τὰ Βασιλικά, καὶ τοι ὁ τίτλος ἐν συνόλῳ εἶχε συμπεριληφθῇ.

Βασιλ. 56, 15.

Ἄλλ' ἐὰν τὸ χωρίον τοῦτο ὑπῆρξε τὸ μόνον ἐμπεριέχον εἰδικήν τινὰ περίπτωσιν τῆς τριακονταετοῦς παραγραφῆς ἐπὶ τῆς τῶν κινητῶν διεκδικήσεως τοῦ Δημοσίου, τότε μετὰ τὴν κατάργησιν αὐτῆς, ἔπεται, ὅτι διὰ τῆς γενικεύσεως τοῦ Ν. 11 cit. πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἀπλῶς καὶ μόνον μεταξὺ προσωπικῶν καὶ πραγματικῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου, καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰς προσωπικάς ν' ἀποδεχθῶμεν τὴν 30ετῇ παραγραφὴν, ὡς πρὸς δὲ τὰς πραγματικάς τὴν τεσσαρακονταετῇ. Αὕτη εἶνε καὶ ἡ μοναδικὴ μεταρρύθμισις ἡ χωρήσασα εἰς τὰ Βασιλικά ἀναφορικῶς πρὸς τὴν παραγραφὴν ἐπὶ τοῦ Δημοσίου. Ἐν τούτοις, ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα χωρία τῶν συλλογῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ συμπεριελήφθησαν λίαν πλήρη καὶ ἀμετάβλητα εἰς τὰ Βασιλικά, οὕτως:

α) Ὁ τίτλος τοῦ Κώδικος περὶ τῆς 30ετοῦς παραγραφῆς εὑρίσκεται ἐν Βασιλ. 50, 11.

β) Ἡ εἰκοσαετής καὶ ἡ βραχυτέρα παραγραφὴ τῶν ἀγωγῶν τοῦ Δημοσίου ἐν τῇ στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ αὐτοῦ ἐν Βασιλ. 51, 3, 12 καὶ ἐν 56, 2, 1 καὶ 50.

γ) Ἡ τεσσαρακονταετής παραγραφὴ τῆς διεκδικήσεως τῶν κτημάτων τοῦ Δημοσίου εὑρεται ἐπίσης ἐν Βασιλικοῖς 56, 14, 31.

Ἰδίως πρέπει νὰ μνημονεύηται καὶ ἡ παράθεσις τοῦ Ν. 4 τοῦ Ἀναστασίου ἐν Βασιλ. 50, 14, 6.

Ἡ σχετικὴ δὲ διάταξις ἔχει συντόμως ὡς ἐξῆς:

«ἡ διάταξις — κελεύει — πᾶσαν ἀγωγὴν μὴ σβεννυμένην τῇ τριακονταετηρίδι, ἀλλὰ παρερμηνευομένην τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν παρατρεχόντων ἀπόλλυσθαι, μηδενὸς προσώπου ταύτης τῆς παραγραφῆς ὑπεξαίρουμένου».

Ἐνταῦθα αἱ λέξεις «*vel publicum*» τοῦ Ν. 4 παρελείφθησαν ὅλως, ἐπομένως ἐξέλειπε πᾶς λόγος, ὅπως ὁ νόμος ἀναφέρηται ἀποκλειστικῶς καὶ κυρίως εἰς τὰς ἀγωγὰς τοῦ Δημοσίου.

Διὰ δὲ τῆς Νεαρᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου τοῦ ἔτους 996 ἐπῆλθε νομοθετικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Δικαίου τούτου τῶν Βασιλικῶν. Εἰς δὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Νεαρᾶς ταύτης ἤδη ἐρχόμεθα.

Ζαχαρίου, *jus graeco-romanum* P. III. σελ. 306-318.

Ἡ Νεαρά αὕτη εἶναι ἐκτενὴς νόμος, συντεταγμένος μετὰ πλήρους περιττολογίας συνάμα δὲ καὶ ἀνακριβείας συνήθους εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐν γένει νομοθεσίαν, σύγκειται δὲ ἐξ ἑπτὰ κεφαλαίων, ἅτινα ὅμως περιλαμβάνουσιν ὅλως διάφορα πράγματα ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐσωτερικῆς ἀλληλουχίας. Τὸ 4ον κεφάλαιον διαλαμβάνει μόνον περὶ τῆς παραγραφῆς τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου. Τὸ 1ον κεφάλαιον πραγματεύεται πρὸς τοῦτοις περὶ παραγραφῆς, ἀλλ' ἐπὶ σχέσεων μὴ ἔχουσιν οὐδεμίαν ἀλληλουχίαν πρὸς τὴν παραγραφὴν τοῦ Δημοσίου. Περὶ τούτου ὁ

Ζαχαρίας ἐν ἱστορ. τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ Ρωμαϊκοῦ ἀστυκοῦ Δικαίου § 62 περιέχει λεπτομερεῖς ἐρεῖνας. Ἐν τῷ 4ῳ κεφαλαίῳ ἡ κυρίως διδακτικὴ καὶ σύντομος ἔκφρασις ἔχει οὕτως,

«Θεσπίζομεν, μὴ εἶναι κατὰ τοῦ Δημοσίου χρόνον τὸν ἀποκλείοντα τὸ ἴδιον αὐτοῦ δίκαιον, ἀλλ' ἀνακαλεῖσθαι αὐτὸν τοῦτο ἀπὸ Αὐγούστου Καίσαρος, καὶ περὶ τὴν τούτου ἀνάληψιν δικαιοῦσθαι».

Ἡ ἔκφρασις αὕτη ἐν γένει λαμβανομένη κατὰ λέξιν, λέγει, διατάττομεν ὅτι ὡς πρὸς τὸ Δημόσιον δὲν ὑπάρχει χρόνος ἀποκλείων τὸ ἴδιον αὐτοῦ δικαίωμα, ἀλλ' ὅτι τὸ Δημόσιον δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ τοῦτο ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, καὶ ὅτι τὸ Δημόσιον κατ' αὐτὸ τὸ δίκαιον πρέπει νὰ δικάζεται.

Εἶνε ἀναμφίβολον, ὅτι διὰ τοῦ νόμου τούτου, συμφώνως πρὸς τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς κατηργημένον ἀπολύτως πᾶν εἶδος παραγραφῆς ἐπὶ τοῦ Δημοσίου ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου, καὶ ὅτι ἄνευ διακρίσεως ἀφ' ἑνὸς μεταξὺ ἀγωγῶν ἐκ τοῦ δημοσίου δικαίου πηγαζουσῶν καὶ ἐξ ἰδιωτικῶν δικαίων, καὶ ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ πραγματικῶν καὶ προσωπικῶν ἀγωγῶν. Ἐν τοῦτοις ἡ προφανὴς στρεβλότης τῆς τοιαύτης διατάξεως πρέπει ἐκ προοιμίου νὰ ἐγείρῃ ἀμφιβολίαν, ἐὰν αὕτη πράγματι ἔγκειτο ἐν τῷ σκοπῷ τοῦ νόμου. Ἐνδόσιμόν τι περὶ τούτου παρέχει ἡδὴ τὸ δικαιολογητικὸν τοῦ νόμου, ὅπερ ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ προσέθηκεν, ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς:

«πολλὰ γὰρ εἰσὶ τὰ συνιστῶντα τοῦτον ἐκζητεῖν δι' ὅλου τὰ ἴδια»,
ἐξ οὗ προκύπτουσι δύο λόγοι:

α) Ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἔνεκα τῶν πολλῶν ἀσχολιῶν τοῦ δὲν εἶχε καιρὸν αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ μεριμνᾷ περὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ.

β) Ὅτι οὗτος ἔπρεπε ν' ἀναθέσῃ τὴν διαφύλαξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τῶν ἐπαρχιῶν, ὄντων δὲ τούτων πολυτρόπως ἀμελῶν, ἡδύνατο νὰ συμβῇ νὰ παρέλθῃ ἡ 40ετὴς παραγραφὴ καὶ νὰ μὴ διακοπῇ πρότερον ὑφ' ἑνὸς ὁποιουδήποτε ὑπαλλήλου.

Ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπόψεως τῆς τεσσαρακονταετοῦς παραγραφῆς, εὐκόλως συνάγεται ἡ ἔννοια, ὅτι κυρίως ὁ αὐτοκράτωρ ἐσκόπει μόνον τὴν κατάργησιν τῆς παραγραφῆς

ταύτης, ἐπομένως μόνον τὴν διεκδίκησιν τῶν εἰς ἰδιωτικὴν κατοχὴν περιελθόντων δημοσίων καὶ αὐτοκρατορικῶν κτημάτων ἤθελε ν' ἀπαλλάξῃ πάσης παραγραφῆς. Τοῦτο δὲ πληρέστατα ἐπιβεβαιοῦται καὶ διὰ τῆς χρωμένης ἐκφράσεως, καθόσον εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας διατακτικὰς καὶ ἐμφαντικὰς λέξεις τοῦ νόμου ἀντίκεινται μετὰ τῶν αἰ φράσεις:

«ἀποκλείειν τὸ ἴδιον δίκαιον»

καὶ ἡ

«ἀνακαλεῖσθαι τὸ ἴδιον δίκαιον».

Ἐνταῦθα τὸ «ἀποκλείειν» λατινιστὶ *excludere*, εἶναι ἡ γενικὴ ἐκφρασις, ἣτις ἀπαντᾷται οὐ μόνον εἰς τὰ Βασιλικά, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Ἀρμενόπουλον διὰ πάντα ἀποκλεισμόν ἀγωγῶν δι' ἐνστάσεων (*exceptiones*), καὶ ἰδίως δι' ἐκείνης τῆς παραγραφῆς. Ἀλλ' ἡ ἐκφρασις «ἀνακαλεῖσθαι» συνδεομένη μετὰ τῆς «ἴδιον δίκαιον» ἐν τῇ νεωτέρᾳ Βυζαντινῇ φιλολογίᾳ εἶναι ἡ ὅλως τεχνικὴ σημασία τοῦ «ἀπαιτεῖν λόγῳ πραγματικοῦ δικαίου», ἐν ἐνὶ λόγῳ χρᾶται ἐπὶ διεκδικήσεως.

Εἰς τὰ Βασιλικά ἡ διεκδίκησις *vindicatio* σχεδὸν ἐν πᾶσι μεταφράζεται διὰ τοῦ «ἐκδικεῖν» ἡ δὲ ἐκφρασις «ἀνακαλεῖσθαι» σπανίως εἰσέτι ἀπαντᾷται, ἀλλ' ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι Νόμῳ

3. K. ne rei domin. (7, 38).

τῷ διαγράφοντι τὴν διεκδίκησιν τῶν κατεχομένων *patrimonialia* κτημάτων, εἶνε λίαν ἐνδεικτικὴ ἡ μετάφρασις τοῦ λατινικοῦ

«in sua jura retrahantur»

εἰς τὰ Βασιλικά 50, 13, 6, διὰ τοῦ

«εἰς τὰ ἴδια δίκαια ἀνακαλεῖσθωσαν».

Ἐν δὲ ταῖς νεωτέραις συγγραφαῖς

Πόνημα Μιχαὴλ Ἀτταλιώτου κεφ. 46 § 30

Σύνοψις ἐλάσσων (minor) Α', λρ' — μδ'

Ἀρμενόπουλος, 1. 3. 2, 5, 6, 8, 10, 13-18.

τὸ «ἀνακαλεῖσθαι» κατέλαβε σχεδὸν τὴν θέσιν τοῦ ἐκδικεῖν, καὶ δὴ κυρίως ἐπὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς διεκδικήσεως διὰ τῆς χρησικτησίας καὶ παραγραφῆς τῶν ἀγωγῶν. Ὅθεν καὶ ὁ αἰείποτε ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀπαντῶμενος σύνδεσμος «ἀνακαλεῖσθαι» τὸ ἴδιον δίκαιον, ἢ ἴδιον πρᾶγμα, «ἢ οἰκεῖον πρᾶγμα», καθότι ἴδιον ἐμφαίνει τὸ *suum* καὶ *proprium*. Τοῦναντίον τὸ διεκδικεῖν ἢ ἐνάγειν ἐξ ἐνοχικῶν λόγων καὶ διὰ προσωπικῶν ἀγωγῶν εἰσέτι ἐκφράζεται διὰ τῆς λέξεως «ἀπαιτεῖν» καὶ «ἀναλαμβάνειν» ὥς τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰ Βασιλικά, οὕτω π. γ. ἐν

Ἀρμενοπούλῳ 2. 3 καὶ 3. 7.

Ὅθεν δὲν δυνάμεθα, συμφώνως πρὸς τοὺς ἐρμηνευτικούς κανόνας, ἢ νὰ ἐννοήσωμεν

τὸ «ἀνακαλεῖσθαι», ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Βασιλείου, κατὰ τὴν ἤδη ἐξηγηθεῖσαν ἔννοιαν. Τοῦτο δὲ τίθεται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας διὰ τῆς ἐν τῷ νόμῳ περαιτέρω προσθήκης:

«ἀνακαλεῖσθαι τοῦτο (τὸ ἴδιον δίκαιον) ἀπὸ

Αὐγούστου καίσαρος».

Τοῦτο δὲ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἄλλην ἔννοιαν, ἢ ὅτι ἡ διεκδίκησις ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέπηται μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου. Ἐνταῦθα δὲ φαίνεται καθ' ἑαυτὴν καθαρῶς ἀνατολική τις ὑπερβολή, ἐμπεριέχουσα οὐχ ἥττον ἀνεκτὴν τινα ἔννοιαν, ὅταν τίς δι' αὐτῆς ἐννοῇ, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐσκόπει καὶ ἀναδρομικῶς νὰ καταργήσῃ πᾶσαν παραγραφὴν, καὶ ἂν ἐτέρου ἤθελε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διεκδίκησιν τῶν ἀπολεσθέντων δημοσίων κτημάτων, καθόσον τοῦτο ἦτο ἐφικτόν. Ἡ ἔκφρασις ἤθελεν εἶσθαι ὅλως ἀνόητος καὶ πράγματι παιδαριώδης, ἐὰν ἠθέλαμεν ἐννοήσῃ αὐτὴν οὕτω πως, ὅτι δηλ. πᾶσα ἀπαίτησις ἦν τὸ Δημόσιον εἶχεν ἅπαξ ποτέ, καὶ αὐταὶ αἱ ποινικαὶ ἀγωγαὶ καὶ ἕτεραι πρόσκαιροι ἀγωγαὶ «actiones temporales» ἠδύναντο ἀναδρομικῶς νὰ ἐνασκηθῶσι μέχρις Αὐγούστου.

Βεβαίως ὅμως δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ, τοῦναντίον, ὅτι ὡς πρὸς τὸν δεσποτισμὸν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ὅστις δὲν διείπετο πλέον ὑπὸ τοῦ νομικοῦ πνεύματος τῆς τάξεως τῶν πρώην δεσποτικῶν αὐτοκρατόρων, καὶ ἡ τοιαύτη ἔννοια δὲν ἦτο ὅλως ἀδύνατος, πρὸς τούτοις ὅτι καὶ οἱ λόγοι οὗς μνημονεύει ὁ αὐτοκράτωρ ἀρμόζουσιν ἰδίως ἐπὶ πασῶν τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Δημοσίου, ὅτι αἱ λέξεις

«μὴ εἶναι χρόνον ἀποκλείοντα»

ἐν γένει εἶνε γενικὴ ἔκφρασις, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἔκφρασις «ἀνακαλεῖσθαι» δὲν ἦτο ἴσως ἀπόλυτος, καὶ ὅτι ἐν γένει ἐπὶ τῶν νόμων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς δὲν πρέπει νὰ δίδηται τοσούτῳ βεβαία ἀξία ἀπλῶς εἰς τινὰς λέξεις. Ἀλλ' ὅμως ἡ φράσις

«μὴ εἶναι χρόνον»

μετὰ τῆς ἀντιθέσεώς της

«ἀλλ' ἀνακαλεῖσθαι»

ἀπαρτίζει μίαν μόνην ἔννοιαν, ἐπομένως πρέπει εἰς ταύτην νὰ περιοριζώμεθα.

Ἀλλ' οἱ λόγοι νόμου τινὸς πρέπει νὰ χωρίζονται καλῶς ἀπὸ τοῦ κυρίως ἐμπεριεχομένου, καὶ τῆς κυρίας διατάξεως αὐτοῦ. Οὗτοι συνήθως συνίστανται εἰς γενικὰς νομοθετικὰς σκέψεις καὶ ὑπολογισμοὺς εὐρυτάτης ἐκτάσεως, χωρὶς νὰ σκεφθῇ ὁ νομοθέτης ἐφ' ὅλων τῶν συνεπειῶν, αἵτινες δυνατόν νὰ προέλθωσιν, καὶ αἵτινες πράγματι προεκάλεσαν τὸν νόμον.

Πρβλ. *Savigny*, Σύστημα Βιβλ. I § 34—36.

Ὅθεν ἡ πραγματικὴ ἔννοια τοῦ νόμου πρέπει πάντοτε νὰ ἐκλαμβάνηται ἐκ τῶν

κυρίως διατακτικῶν λέξεων. Ἐπομένως καὶ ἐπὶ κακῶς συντεταγμένων νόμων ἐν γένει ἐσαεὶ πρέπει ν' ἀναχωρῶμεν ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Νομοθέτης μετεχειρίσθη τὰς λέξεις αὐτοῦ κατὰ τὴν συνήθη σημασίαν τῆς ἐποχῆς του.

Ἐὰν δέ, ἐναντίον τῶν μνημονευθέντων λόγων, ὑπολείπονται εἰσέτι ἐνδοιασμοὶ περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς διατάξεως αὐτοῦ, τότε πρέπει ἐπὶ τέλους ν' ἀποφασίσῃ ὁ γνωστὸς γενικὸς κανὼν τῆς ἐρμηνευτικῆς, ὅτι οἱ διορθωτικοὶ νόμοι πρέπει στενῶς νὰ ἐρμηνεύωνται, τοὔτέστιν, ἐν ἀμφιβολίᾳ πρέπει νὰ ἐφαρμόζονται εἰς ἐκείνην τὴν ἑκτασιν, ἣτις ἤττον ἀπομακρύνεται τοῦ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντος δικαίου, τὴν ὁποίαν λοιπὸν μετὰ πλήρους βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ὁ Νομοθέτης αὐτὴν ἠθέλησε καὶ ἐσκόπει, τὸναντίον, πᾶσα δυνατότης πλατυτέρας τινὸς ἐκτάσεως, ἔστω καὶ ἔταν αὕτη συνεπάγῃ τὴν πιθανότητα, δὲν πρέπει νὰ ὑψωθῇ εἰς τὴν περιωπὴν νόμου, διότι ὡς πρὸς αὐτὴν δὲν ὑφίσταται οὐδεμία πλήρης ἀπόδειξις τῆς πρὸς τοῦτο νομοθετικῆς θελήσεως.

Πρβλ. *Vangerow*, Ἐγχειρίδιον τοῦ Ρ. Δ. § 24.

Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς ταύτης δικαιολογεῖται πληρέστατα ὁ περιορισμὸς τοῦ νόμου ἐπὶ τῶν πραγματικῶν ἀγωγῶν, διότι, ὡς ἀπεδείχθη, διὰ τῆς λέξεως «ἀνακαλεῖσθαι» μόνον ὡς πρὸς αὐτὰς ἀναμφιβόλως ὠρίσθη ἡ κατάργησις τῆς παραγραφῆς.

Ἄλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς τούτοις ὑποστηρίζεται ἰδίως καὶ εἰς τὸ ὅτι ἐν τῷ νόμῳ δὲν πρόκειται περὶ ἐλαχίστης τινὸς καὶ ἀσημάντου μεταρρυθμίσεως τοῦ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντος δικαίου, ἀλλὰ τὸναντίον πρόκειται περὶ τῆς ριζικῆς καταργήσεως σπουδαίας τινὸς ἀρχῆς τοῦ Δικαίου, περιεκτικῆς καὶ λίαν εὐεργετικῆς περὶ τὸ Δίκαιον, μάλιστα δὲ σχεδὸν ἀναποφεύκτου, καὶ ἣτις ἀρχὴ ἐκράτησε πρὸ ἑκατονταετηρίδων ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ βασιλείῳ καὶ ἀνεπτύχθη λεπτομερῶς καθ' ἅπαντα αὐτῆς τὰ καθέκαστα. Ἐπὶ ταύτης τῆς τοσούτῳ βαθείας τομῆς τοῦ μέχρι σήμερον ἰσχύοντος δικαίου ἔπρεπε ν' ἀποδεχθῶμεν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλην ἐκφρασθῇ ὅπωςδῆποτε ἀκριβέστερον περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς διατάξεώς του, καὶ ὅτι καθ' ὅποιονδῆποτε τρόπον ἰδίως ἠθέλην ἀναφέρει καὶ κάμει μνεῖαν, ὅτι οὗτος πράγματι ἠθέλην διὰ τοῦ νόμου αὐτοῦ νὰ καταργήσῃ ἐξίσου ἀπάσας τὰς διαφόρους περιπτώσεις καὶ εἶδη τῆς παραγραφῆς ἐπὶ τοῦ Δημοσίου, τὰ ἐμπεριεχόμενα ἐν τῷ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντι δικαίῳ. Ὅτι περὶ τούτου οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἶχνος εὐρίσκεται, ἀποδεικνύει ἀρκούντως, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐσκέφθη ποσῶς τοιοῦτόν τι, καὶ δικαιολογεῖ τοσούτῳ μᾶλλον τὴν μὴ ἀπομάκρυνσίν μας ἐπὶ τοιαύτης ἀμφιβολίας ἀπὸ τῆς στενωτέρας ἐννοίας τοῦ νόμου.

Ἡδυνάμεθα τέλος πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος νὰ προτάξωμεν καὶ τὸν κανόνα «*in dubio contra fiscum*», διότι ὁ αὐτὸς κανὼν ἐν τῇ κατηγορικῇ αὐτοῦ μορφῇ συμπεριελήφθη ἐν τοῖς Βασιλικοῖς 56, 2, 9.

«ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις κατὰ τοῦ δημοσίου δεῖ ἀποκρίνεσθαι»
καὶ κατόπιν εὔρηται καὶ ἐν

Μιχαήλ Ἀτταλιώτου Κεφ. 52. καὶ ἐν
Πεῖρα 36, 13, 17.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κανόνα δὲν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν ἐν γένει μεγάλην βαρύτητα, διότι οὗτος δὲν παρελήφθη εἰς τὸν Ἀρμενόπουλον, τούτου δ' ἕνεκα διστάζομεν ἔτι μᾶλλον νὰ λάβωμεν αὐτὸν ὑπ' ὄψιν.

Ἐπὶ τέλους πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τί εὐρίσκομεν, περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου τούτου τοῦ Βασιλείου ἐν τῇ νεωτέρᾳ Βυζαντινῇ ἐποχῇ μέχρις Ἀρμενοπούλου, καὶ σταθμίσωμεν, ἐὰν ἴσως ἐκ τούτων παράγεται ἄλλο τι πόρισμα διάφορον τοῦ παραχθέντος ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐρμηνείας. Ὁ νόμος εὔρηται πλήρης, καὶ σχεδὸν κατὰ λέξιν ἐν

Σχολίῳ 33, Σύνοψις ἐλάσσων (ἐκδ. ὑπὸ Ζαχαρίου σελ. 20).

Ἀρμενόπουλος 1. 3. 65,

ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν προκύπτει τι ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν ἣν ἔδωκαν αὐτῷ οἱ συγγραφεῖς. Ἀτελεῖς πληροφορίες εὔρηται ἐν

Πεῖρα 9, 7

«ὅτι τὸ τοῦ Δημοσίου δίκαιον χρόνῳ μὴ ἀποκλείεσθαι, τῆς Νεαρᾶς τετύπωται».

Ψελλός, 1394.

«...ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ἵνα μὴ χρόνος κατ' αὐτοῦ τὸ σύνολον ἰσχύσῃ».

Ἐνταῦθα ἀναφέρεται ἡ ἀποφατικὴ φράσις τοῦ νόμου «μὴ εἶναι χρόνον» κτλ., ἐκ τούτου ἡδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι οἱ συγγραφεῖς ἐξέλαβον τὸν νόμον ἐν τῇ γενικωτάτῃ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ἀλλὰ τὰ παρατιθέμενα εἶνε λίαν ἀνεπαρκῆ, ὅπως ἐξαγάγωμεν ἀσφαλές τι πόρισμα.

Οὐσιωδέστερα εἰσὶν δύο σχόλια τῶν

Βασιλ. 60, 49, 2, 3.

Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ καθιεροῦται ἡ 20ετῆς παραγραφὴ καὶ δι' ἅπαντα τὰ ζητήματα τοῦ Δημοσίου, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ σχολίῳ τὸν αὐτὸν αὕτη περιορίζεται μόνον εἰς ποινικὰς ἀγωγὰς, κατ' ἀντίθεσιν δὲ λέγει:

«εἰ γὰρ χρηματικὴ ἐστὶν ἐξ ὀρθοῦ ἢ ὑποθηκαρῖα τῇ τεσσαρακονταετίᾳ κλείεται» ἀλλὰ προστίθεται συνάμα ὅτι

«ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παλαιόν· σήμερον δὲ ἀπὸ νεαρᾶς τοῦ Βασιλέως κυροῦ Βασιλείου αἱ ἀρμόζουσαι τῷ δημοσίῳ χρηματικαὶ καὶ πραγματικαὶ δίκαι ἀείζωοί εἰσι, καὶ οὐδενὶ χρόνῳ κλείονται».

Κατὰ τὸν Ἀρμενόπουλον (1. 2. 35) ὑπὸ τὴν φράσιν «δίκαι χρηματικαὶ» ἐννοοῦνται αἱ πολιτικαὶ ἀγωγαὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς «ἐγκληματικὰς» ἢ ποινικὰς, καὶ ὑπὸ

τὴν ἔκφρασιν «πραγματικαὶ» κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀρμενόπουλον (1. 3. 22), αἱ πραγματικαὶ ἀγωγαὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς «προσωπικάς». Ὅθεν ὁ συντάκτης τῶν σχολίων ἀπεδέχθη, ὅτι μέχρι τοῦ Βασιλείου ἴσχυσεν 40ετῆς τις παραγραφὴ δι' ἀπάσας τὰς πολιτικὰς ἀγωγάς, προσωπικάς καὶ πραγματικάς, ἐξαιρουμένων τῶν ποινικῶν ἀγωγῶν, ἀλλ' ὅτι αὕτη κατηργήθη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου.

Ἐνταῦθα βεβαίως περιλαμβάνεται ὀριστικὴ τις καὶ πλήρης θεωρία. Εἶναι δὲ προδήλως παραδεδεγμένον, ὅτι ἅπασαι αἱ *actiones perpetuae* τοῦ Δημοσίου μέχρι τοῦ Βασιλείου δὲν ὑπέκειντο εἰς τὴν 30ετῇ Θεοδοσιανῇ παραγραφῇ, ἀλλ' εἰς τὴν 40ετῇ τοῦ Ἀναστασίου, μόνον δὲ ὁ Βασίλειος ἀπεκατέστησεν ἐκ νέου τὴν ἀρχαίαν πραγματικὴν διηνεκῇ παραγραφῇ. Ἐπὶ πασῶν δὲ τῶν «*actiones temporales*», ὁ νόμος τοῦ Βασιλείου δὲν ἀναφέρεται οὐ μόνον εἰς τὰς ποινικὰς ἀγωγάς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς λοιπάς, καὶ ἀντὶ τούτου προϋποτίθεται ἡ διάρκεια τῆς ἰσχύος τοῦ ἀρχαίου δικαίου.

Ποίαν ἀξίαν θέλει τις δώσει εἰς τὴν γνωμοδότησιν ταύτην ἐν τῇ πράξει τῶν δικαστηρίων τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, τοῦτο δὲν ἐξετάζομεν. Ἐπὶ ζητήματος ὅμως ἐφ' οὗ ἅπασα ἡ ἱστορικὴ καὶ νομοθετικὴ ὕλη πλήρης ἡμῖν προσφέρεται, δὲν δυνάμεθα νὰ παρορμηθῶμεν, συμφώνως πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς σήμερον ἐπιστήμης τὴν δι' ἱστορικῆς ἐρεῦνης καὶ ἐπιστημονικῆς ἐρμηνείας σχηματισθεῖσαν ἡμετέραν πεποίθησιν νὰ ὑποτάξωμεν εἰς τὴν δόξαν ἐποχῆς, ἥτις οὔτε ὡς πρὸς τὸν νόμον τοῦ Βασιλείου, οὔτε ὡς πρὸς τὴν Ἰουστινιάνειον Νομοθεσίαν ἐκέκτητο καλλίτερα βοηθήματα τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἄλλως τε αὐθαίρετος καὶ ἄκριτος θεωρία εἶνε ἀρκούντως γνωστή.

Ἐξ ἐκείνης δὲ τῆς θεωρίας δυνάμεθα μόνον τοῦτο ν' ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι ἐάν τις δὲν θέλῃ ν' ἀποδεχθῇ τὴν παρ' ἡμῖν ἐκφρασθεῖσαν γνώμην, τότε βεβαίως πρέπει νὰ προτιμηθῇ μᾶλλον ἡ δόξα ὅτι ὁ Βασίλειος κατήργησεν τὴν παραγραφὴν μόνον διὰ τὰς «*actiones perpetuae*» τοῦ Δημοσίου, ἀλλ' ὡς πρὸς πάσας τὰς *actiones temporales* ἀφῆκεν ἐν ἰσχύϊ τὰς ἀρχαίας παραγραφάς, ἢ ἡ δόξα ὅτι ἐπῆλθεν γενικὴ κατάργησις πάσης παραγραφῆς δι' ἀπάσας τὰς ἀγωγὰς τοῦ Δημοσίου. Ἀλλ' ἡ μεσάζουσα αὕτη γνώμη δὲν ὑποστηρίζεται μὲν ἀμέσως ὑπ' αὐτῶν τῶν λέξεων τοῦ νόμου τοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄτοπον, νὰ ἐφοδιάζηται πᾶσα ἀπαίτησις τοῦ Δημοσίου, π. χ. καὶ αὕτη ἡ ἐκ τινος προμηθείας ἱππων πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ πηγάζουσα «*actio redhibitoria*» μὲ τὸ ἀπαράγραπτον, ἥθελεν εἶσθαι τοσούτω ὑπέρμετρον, ὥστε τότε ἀναγκαίως ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς στενῆς ἐρμηνείας κατὰ τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα τρόπον, καὶ τοῦτο συμφώνως πρὸς τὰς ἱστορικὰς σχέσεις.

Συνεπεία ὅλων αὐτῶν τῶν λόγων ὡς πρὸς ἀμφοτέρω τὰ προτεινόμενα ζητήματα κατὰ τὴν ἡμετέραν νομικὴν πεποίθησιν ἀποφαινόμεθα ὡς ἑξῆς:

I

Αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαὶ τοῦ Δημοσίου κατὰ τρίτων, κατὰ τὸ Ἰουστινιάνειον Δίκαιον, καὶ κατὰ τὸ Δίκαιον τῶν Βασιλικῶν ὑπόκεινται εἰς παραγραφὴν, καὶ δὲν ἐκηρύχθησαν ἀπαράγραπτοι διὰ τοῦ 4ου κεφαλαίου τῆς νεαρᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ ἔτους 996.

II

Ὡς πρὸς αὐτάς δὲ τὰς προσωπικὰς ἀγωγὰς δὲν ὑπάρχει ἡ παραγραφὴ τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν, ἀλλ' ἡ συνήθης τῶν τριάκοντα ἐτῶν, ἐκτὸς ἐκείνων τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς ὀρίζονται εἰδικαὶ ἐξαιρέσεις δι' εἰδικῶν νόμων.

Ὁ κοσμήτωρ, ὁ πρεσβύτερος, καὶ λοιποὶ καθηγηταὶ καὶ διδάκτορες τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Βασιλικοῦ Πρωσσικοῦ Πανεπιστημίου Φριδερίκου Γουλιέλμου.

Κατὰ τὸν μῆνα Αὐγούστου 1865